

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผลที่ต้องดำเนินการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทยในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา พบว่าจำนวนและสัดส่วนของประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง กล่าวคือ ปี พ.ศ. 2537 สัดส่วนประชากรผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 6.8 และในปี 2545-2550 เพิ่มเป็นร้อยละ 9.5 และร้อยละ 10.7 ของประชากรทั้งประเทศตามลำดับ และคาดว่า จะเพิ่มเป็นร้อยละ 13.4 ในปี 2558 (รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุ, 2550) นอกจากนี้มีการคาดการณ์ว่าในอีก 25 ปีข้างหน้า ประเทศไทย จะมีสัดส่วนของผู้สูงอายุ ถึงร้อยละ 20.5 ทำให้สถานการณ์ของประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งหมายความว่า ประเทศไทยมีผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด (Shryock, 2004 อ้างในรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย, 2550) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุของประชากรสูงอายุ ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มที่ประเทศไทยจะมีขนาดและสัดส่วนของประชากรสูงอายุเพิ่มสูงขึ้น นับเป็นประเด็นท้าทายในการให้การดูแลประชากรกลุ่มนี้ ดังนั้น นับแต่ปี 2554 เป็นต้นไป มาตรการเพื่อรองรับผู้สูงอายุ จึงเป็นประเด็นที่หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน ต้องเร่งดำเนินการเตรียมมาตรการรองรับสังคมผู้สูงอายุ ดังจะเห็นได้จาก การที่รัฐได้กำหนดให้ยุทธศาสตร์ “การเตรียมความพร้อมสังคมไทยสู่สังคมผู้สูงอายุ” เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์หลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 นอกจากนี้ยังได้จัดทำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ขึ้นเพื่อกำหนดทิศทางของนโยบายและการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในระยะยาว ซึ่งในแผนดังกล่าวฉบับนี้เป็นแผนระดับชาติที่มีการกำหนดยุทธศาสตร์และมาตรการไว้อย่างชัดเจนว่า ให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติรวมทั้งกำหนดดัชนีและเป้าหมายของมาตรการภายใต้ยุทธศาสตร์ต่างๆไว้อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อใช้เป็นเครื่องชี้วัดผลสัมฤทธิ์จากการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ซึ่งแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) กำหนดยุทธศาสตร์หลักไว้ 5 ยุทธศาสตร์ คือ

- 1) ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ
- 2) ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ
- 3) ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ
- 4) ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาด้านผู้สูงอายุระดับชาติและการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ
- 5) ยุทธศาสตร์ด้านการประมวลพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุและการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ

มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 9 ของตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมืองจังหวัดพิจิตรโลก ซึ่งตำบลท่าโพธิ์มี 11 หมู่บ้าน พื้นที่ชุมชนมีความเป็นเมืองบริเวณโดยรอบมหาวิทยาลัย และมีความเป็นชนบทในเขตรอบนอกโดยประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวมักเป็นผู้ที่อาศัยอยู่แต่ดั้งเดิม อาชีพหลักคือ ทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เมื่อมหาวิทยาลัยนครสวรรค์จัดตั้งขึ้นในบริเวณตำบลท่าโพธิ์ มีผลให้ความเป็นอยู่ของประชาชนในตำบลท่าโพธิ์เปลี่ยนแปลงอย่างหลากหลายเพื่อให้มหาวิทยาลัยและชุมชนเกื้อกูลกันทางการศึกษาวิจัยคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน ชุมชนตำบลท่าโพธิ์จึงได้เปรียบชุมชนอื่นเนื่องจากได้รับโอกาสที่มีมหาวิทยาลัยมาตั้งอยู่ใกล้ชุมชนของตนแล้ว

ในทางกลับกัน มหาวิทยาลัยนเรศวรเองก็ได้เปรียบมหาวิทยาลัยอื่นเนื่องจากได้รับโอกาสจากการที่มีชุมชนที่มีแนวทางวิถีชีวิตค่อนข้างไปทางความเป็นชนบทดั้งเดิมตั้งอยู่ใกล้บริเวณมหาวิทยาลัยด้วย ดังนั้นการพัฒนาหรือวิจัยเพื่อปรับปรุงสังคมประเพณีผู้สูงอายุจำเป็นต้องทำให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์เหล่านี้ และเพื่อให้การพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์ต่างๆเป็นไปด้วยความรวดเร็วทันเวลาและมีข้อมูลเพียงพอต่อการพัฒนาคุณภาพผู้สูงอายุ จึงเกิดชุดโครงการวิจัยพัฒนาการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันให้กับผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมืองจังหวัดพิษณุโลกเพื่อเป็นแม่แบบให้หน่วยงานอื่นนำไปประยุกต์ใช้

วัตถุประสงค์

- 1 เพื่อสร้างงานวิจัยที่ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันหลักให้กลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ตัวอย่างคือ ตำบลท่าโพธิ์
- 2 เพื่อให้ได้ข้อสรุปจากการวิจัยเพื่อให้ อบต.ท่าโพธิ์ หน่วยงานอื่น หรือผู้สนใจสร้างแนวทาง นำไปประยุกต์ใช้
- 3 เพื่อเป็นการบูรณาการสหสาขาวิชาทำวิจัยลงในพื้นที่เป้าหมาย เป็นการบริการวิชาการต่อสังคม
- 4 เพื่อสร้างกลไกที่ยั่งยืนในการทำงานร่วมกับชุมชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น อบต.โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และชมรมผู้สูงอายุ โดยการจัดตั้งคณะกรรมการกำกับทิศ (Steering Committee) ทำหน้าที่ติดตามและกำกับการดำเนินงานโครงการวิจัยผู้สูงอายุอันจะทำให้มีการประสานงานร่วมกันอย่างยั่งยืน เพื่อทำการพัฒนาท้องถิ่นต่อไปในเรื่องผู้สูงอายุได้ดียิ่งขึ้น

ตำบลพื้นที่วิจัย

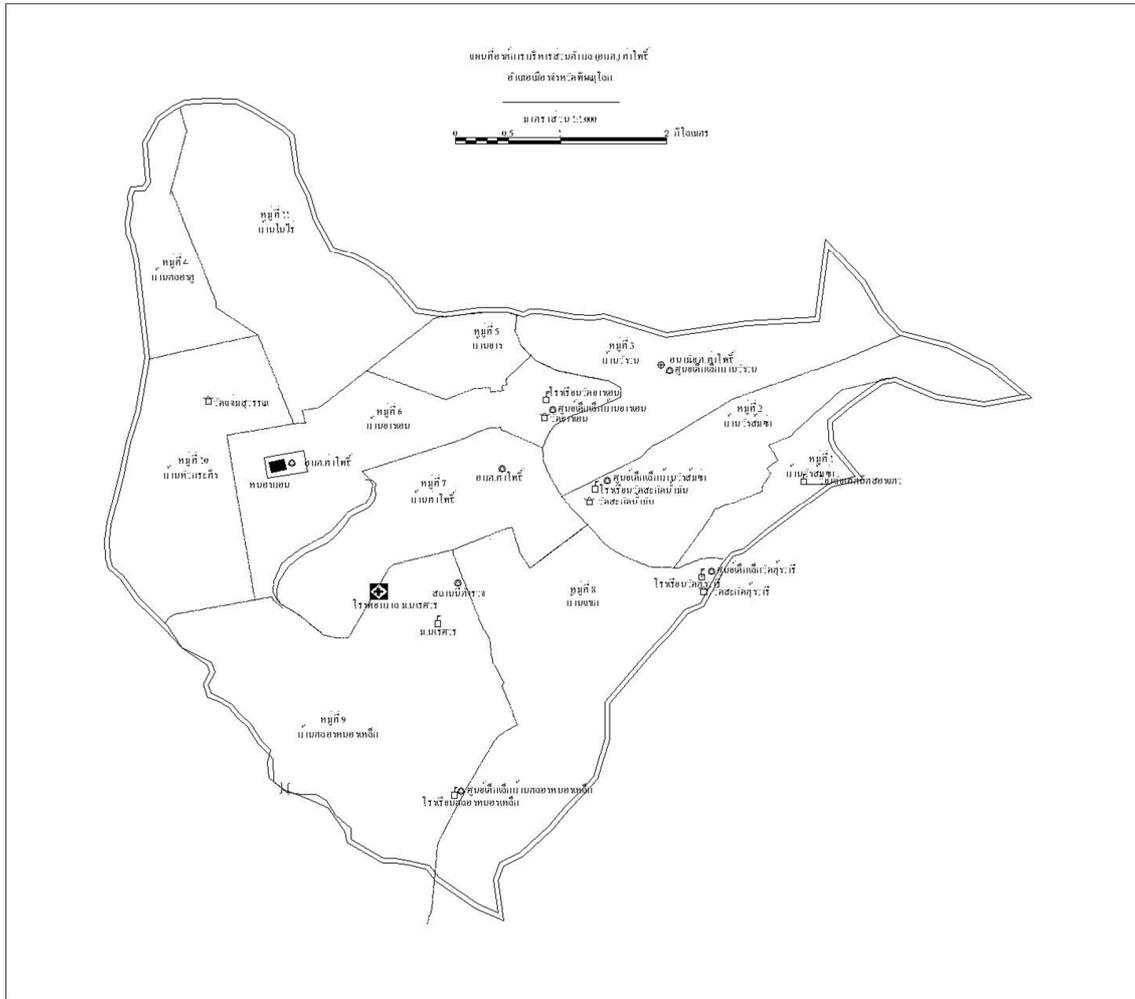
การสำรวจสภาพปัญหาเบื้องต้นที่อบต.ท่าโพธิ์ 11 หมู่บ้านตามรูปที่ 1.1 และรูปที่ 1.2 แผนที่พื้นที่แบ่งเขตตำบลท่าโพธิ์ และข้อมูลจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่าโพธิ์พบว่าประชากรในพื้นที่ตำบลนี้มีประมาณ 19,068 คน มีผู้สูงอายุเกิน 60 ปีขึ้นไปประมาณ 1,571 คน คิดเป็น 8.24%

อบต.ท่าโพธิ์

รูปที่ 1.1 พื้นที่การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

รูปที่ 1.2 พื้นที่การแบ่งเขต 11 หมู่บ้าน ในตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

นอกจากนี้ยังมีชมรมผู้สูงอายุซึ่งมีสมาชิกกระจายไปตามหมู่บ้านต่างๆ ประมาณ 400 คน อดีตหัวหน้าสถานีอนามัยท่าโพธิ์ (คุณเสาวนีย์ มีมาก) ได้ให้ข้อมูลว่า ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่ยังคงมีทุกด้าน เช่นเดียวกับที่อื่นๆ เช่น เรื่องปัญหาสภาพแวดล้อมที่ไม่ปลอดภัยทางกายภาพ การกระแทกทางจิตใจของผู้สูงอายุจากคนรอบข้าง ผู้สูงอายุที่ไม่มีลูกหลานหรือญาติดูแลเลย ผู้สูงอายุบางคนก็ไม่รู้สิทธิทางกฎหมายอะไรเลย และปัญหาอีกหลายด้าน

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่าโพธิ์ (ท่าโพธิ์.ส.ต.รพ) ได้บันทึกสถิติโรคของผู้มาใช้บริการ พบว่ามีประชาชนในเขตตำบลท่าโพธิ์ได้รับการวินิจฉัยโรคเป็นโรคไตวายเรื้อรัง จำนวน 8 ราย ซึ่งเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2556 และพบประชาชนในเขตตำบลท่าโพธิ์ได้รับการวินิจฉัยโรคเป็นโรคหลอดเลือด ราย 4 สมอง จำนวน 5 ราย แม้ว่าสถิติดังกล่าวจะจำนวนที่ไม่มากนักเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งตำบล แต่เมื่อประชาชนเป็นโรคดังกล่าวแล้วจะส่งผลเสียต่อคุณภาพชีวิตทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพกาย ด้านสุขภาพจิต ด้านเศรษฐกิจและสังคม หรือแม้กระทั่งผลที่จะทำให้เกิดการเสียชีวิตได้ เป็นที่ทราบกันดีว่าการป้องกันโรคเป็นการลงทุนที่มีต้นทุนต่ำกว่าการรักษา ดังนั้น แนวการวิจัยจึงเน้นว่าควรป้องกันไม่ทำให้ประชาชนต้องเผชิญโรคดังกล่าว โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ

ลักษณะการวิจัยที่มหาวิทยาลัยนเรศวรมีต่อชุมชนของตำบลท่าโพธิ์มีวัตถุประสงค์อยู่หลายมิติ เช่น เพื่อศึกษาวิเคราะห์พลวัตทางสังคมที่เกิดขึ้น เพื่อแก้ไขหรือพัฒนารูปแบบความเป็นอยู่ให้แก่ชุมชน และเพื่อนำวิถีชีวิตหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริเวณดังกล่าวมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบโมเดลต่างๆ เพื่อขยายผลไปสู่บริเวณพื้นที่อื่นๆ กล่าวได้ว่าที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยมีงานวิจัยจากหลายคณะที่ให้ความสำคัญต่อชุมชนตำบลท่าโพธิ์ อาทิ งานวิจัยของคณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ได้จัดตั้งโครงการดูแลห่วงใยใส่ใจส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ พ.ศ. 2556.ศ. ขึ้น ซึ่งประกอบด้วยหลายกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนตำบลท่าโพธิ์ อาทิ กิจกรรมลงพื้นที่เยี่ยมบ้านผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพ กิจกรรมให้ความรู้และตรวจสุขภาพผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุตำบลท่าโพธิ์ กิจกรรมตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ ซึ่งมีผลให้ประชาชนผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพและไม่สามารถเดินทางเพื่อเข้ารับบริการทางสุขภาพที่ต้องอาศัยความรู้และทักษะทางคลินิกจากบุคลากรด้านสหเวชศาสตร์ ทำให้ประชาชนมีโอกาสนพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและความรู้ความเข้าใจของญาติให้ดีขึ้นได้ นอกจากนี้ สุภาภรณ์ เตโชวานิชย์ และคณะ(2547) จากคณะแพทยศาสตร์ ร่วมมือกับคณะเภสัชศาสตร์ และคณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ดำเนินโครงการศึกษาพฤติกรรมกรรมการสร้างเสริมสุขภาพตนเองของชุมชน ต.เมือง จ.ท่าโพธิ์ อ. พิชณุโลก เพื่อศึกษา ดูแล คนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในพฤติกรรมกรรมการป้องกันการเกิดปัญหาสุขภาพที่มาจากการมีพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตที่ไม่เหมาะสม พบว่าคนในชุมชนที่มีโรคประจำตัวส่วนใหญ่จะเป็นโรคระบบหลอดเลือดและหัวใจ โรคระบบทางเดินอาหาร และโรคระบบประสาทและกล้ามเนื้อ ปัญหาด้านพฤติกรรมสุขอนามัยที่พบส่วนใหญ่คือคนในชุมชนยังคงดื่มน้ำน้อยกว่าวันละ 7 แก้วและไม่ค่อยรับประทานอาหารเช้า และยังพบว่าคนในชุมชนรายงานว่าประเด็นปัญหาครอบครัวมักทำให้เกิดความเครียดมากที่สุด นอกจากนี้ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลท่าโพธิ์ไม่มีการตรวจสุขภาพประจำปีเนื่องจากจะต้องคำนึงถึงค่าบริการในการตรวจสุขภาพประจำปีแม้ว่าจะมีความสนใจอยากที่จะตรวจสุขภาพก็ตาม

อรพรรณ ปานพองและคณะ (2552) ได้สำรวจความรู้และพฤติกรรมของผู้ป่วยความดันโลหิตสูงในชุมชนบ้านแขก หมู่ 8 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ทำการศึกษาจากประชากรที่เป็นโรคความดันโลหิตสูงที่มีอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป จำนวน 49 คน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีค่าความดันซิสโตลิกอยู่ในระดับ Mild hypertension (140-159 mmHg) กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 30.6 มีความรู้เกี่ยวกับโรคความดันโลหิตสูงอยู่ในระดับปานกลาง และอีกร้อยละ 30.6 มีความรู้เกี่ยวกับโรคความดันโลหิตสูงอยู่ในระดับดี ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 38.8 มีความรู้เกี่ยวกับโรคความดันโลหิตสูงอยู่ในระดับน้อย ดีมาก และน้อยมากตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมเสี่ยงด้านการบริโภคอาหารที่จะทำให้เกิดผลต่อภาวะความดันโลหิตสูงอยู่ในระดับปานกลาง และไม่ค่อยออกกำลังกายจึงมีความเสี่ยงต่อการเกิดภาวะความดันโลหิตสูงในระดับปานกลางเช่นกัน ญัฐวีร์ พาครุฑ และนราศักดิ์ แหวนบัว (2551) ได้สำรวจพฤติกรรมสุขภาพที่มีผลต่อภาวะความดันโลหิตสูงของชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ทำการศึกษาจากประชากรอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป จำนวน 175 คน ซึ่งไม่มีโรค

ประจำตัวคิดเป็นร้อยละ 63 จากการสำรวจพบว่ากลุ่มตัวอย่างร้อยละ 79.4 มีความรู้เกี่ยวกับโรคความดันโลหิตสูงอยู่ในระดับสูงมาก กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 70.3 มีพฤติกรรมการดูแลสุขภาพต่อภาวะความดันโลหิตสูงอยู่ในระดับดีมาก นอกจากนี้ยังพบว่าประชากรที่มีสถานภาพสมรสมีความสัมพันธ์กับการมีพฤติกรรมทางสุขภาพที่ดี ประสิทธิ์ คำพล (2551) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากประชากรในตำบลท่าโพธิ์ที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป พบว่า การดำเนินการของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ในระดับปานกลาง และอายุมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ประชาชนที่มีอายุน้อยจะมีแนวโน้มมีส่วนร่วมมาก

ดังนั้นการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เกื้อกูลกันและกันระหว่างมหาวิทยาลัยนเรศวรกับชุมชนตำบลท่าโพธิ์จึงเป็นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่กัน ภูมิคุ้มกันดังกล่าวจะขับเคลื่อนให้คุณภาพชีวิตและคุณภาพทางวิชาการด้านงานวิจัยขับเคลื่อนไปในทิศทางที่นำไปสู่การพัฒนา มหาวิทยาลัยนเรศวรจึงได้เลือกทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันต่อภาวะเรื้อรัง ให้กับผู้สูงอายุในชุมชนแบบบูรณาการของสหสาขาวิชาอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา : ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก (Naresuan University – Thapho Elderly Immunity Model: NU-TEIM) เพื่อเป็นต้นแบบแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต และคุณภาพการวิจัยในด้านต่างๆต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้งานวิจัยและพัฒนาฐานข้อมูลที่จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันหลักให้กลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ตัวอย่างคือ ตำบลท่าโพธิ์ทุกหมู่บ้าน
2. ได้ข้อสรุปจากการวิจัยเพื่อให้ อบต.ท่าโพธิ์ หน่วยงานอื่น หรือผู้สนใจสร้างแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ บางโครงการย่อยสามารถนำไปใช้จริงได้เลย
3. ได้ทำการบูรณาการสหสาขาวิชาทำวิจัยลงในพื้นที่เป้าหมาย พร้อมกับฝึกฝนนักวิจัยใหม่ๆให้มีประสบการณ์เพิ่มคุณภาพด้วย
4. ได้สร้างกลไกทำงานร่วมกับชุมชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น อบต.โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และชมรมผู้สูงอายุ อันจะทำให้มีการประสานงานร่วมกันอย่างยั่งยืน เพื่อทำการพัฒนาท้องถิ่นต่อไปได้ดียิ่งขึ้น